

Чеська держава Пршемисловичів: дві спроби утворення універсальних монархій у Центральній Європі в X і XIII ст.

У першій половині IX ст. на теренах майбутньої Чеської держави проживало чимало племен – чехи, лучани, лемузи, литомержиці, харвати, дудлеби, пшовани, зличани та ін. У їхньому середовищі відбувалися об'єднавчі процеси, що набули кінцевого оформлення у другій половині IX ст. і призвели до виникнення тут кількох дрібних князівств.¹

Ядром формування державності стала територія розселення племені чехів, яка розташовувалася на лівому боці нижньої течії річки Влтави. Тут стало Центральночеське князівство Пршемисловичів. Засновником цього роду вважається легендарний Пршемисл-Орач. Першим історично підтвердженим представником роду Пршемисловичів був князь Борживой (Боривой, бл. 852/853– бл. 888/889). У 872 р. він був серед очільників п'яти (шести) князівств, які намагалися чинити опір вторгненню франків, але були змушені рятуватися втечею². Завдяки сильній підтримці Великоморавського володаря Святополка (871 – 894) Борживой здобув перевагу над іншими князівствами, а його спадкоємці Спітігнев (895 – 915), Вратислав (915 – 921) і Вацлав (921 – 935, що згодом був піднесений до лику святих) ще більше утвердили свою вищість над ними³.

Правління Вацлава викликало невдоволення в частини знаті. Бунтівників очолив Вацлавів брат Болеслав. Протистояння між ними завершилося вбивством Вацлава 28 вересня 935 р., коли той був у гостях у свого амбітного брата Болеслава в Старій Болеславі з нагоди посвячення нового храму. Попри бра-

-
- 1 ЛІХТЕЙ, Ігор. Міжнародна ситуація у Центральній Європі в IX – на початку X ст. та утворення Чеської держави Пршемисловичів, In *Історичні студії: Збірник наукових праць з проблем давньої і середньовічної історії та етнології* [упоряд. І. М. Ліхтей], Ужгород: Поліграфцентр “Ліра”, 2012, випуск 4, с. 7-8.
 - 2 *Annales Fuldenses, sive, Annales regni Francorum orientalis / ab Einhardo, Ruodolfo, Meginhardo Fuldensibus cum continuationibus Ratisbonensi et Altahensibus; post editionem G. H. Pertzii; recognovit Fridericus Kurze* (*Monumenta Germaniae historica. Scriptores rerum germanicarum*). Hannoverae: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1891, p. 75-76; *Herimani Augiensis chronicon a. 1 – 1054 (Tab. I)*. In *Monumenta Germaniae Historica: inde ab anno Christi quingentesimo usque ad annum millesimum et quingentesimum / auspiciis Societas Aperientis Fontibus Rerum Germanicarum Medii Aevi*; edidit Georgius Henricus Pertz. Scriptorum, Hannoverae: Impensis bibliopolii Hahniani, MDCCCXLIII [1844], tomus V, p.107.
 - 3 STEINHÜBEL, Ján. Ríša českých Boleslavov. Přemyslovský štát v 10. storočí a jeho vztahy so susedmi. In *História. Revue o dejinách spoločnosti*. 2010, 10. ročník, číslo 3 – 4, s. 9-10.

товбивство, саме Болеслав перебрав владу в князівстві. Він прописався в історії як Болеслав I Жорстокий (935 – 972), хоча й проявив себе як активний політичний діяч і спритний дипломат. За його правління відбулося розширення кордонів Чеської держави.⁴

Уже в 936 р. Болеслав I, як довідуємося з хроніки Відукінда Корвейського, здійснив напад на одне з дрібних князівств, яке знаходилося на північному заході Чеської котловини й межувало із прикордонною маркою в Саксонії. Імені правителя цього князівства цей саксонський хроніст не повідомляє, а називає його *vicina subregula*, що означає – „сусідній підкороль“. Зауважимо, що Відукінд Корвейський навіть самого Болеслава I титулує то князем (*dux*), то королем (*rex*). Для боротьби з Болеславом I цей *vicina subregula* отримав допомогу від саксів, до яких долучився ще й загін тюрингів. Однак йому не вдалося уникнути розгрому. Князь Болеслав I спочатку знищив саксонське й тюринзьке військо, після чого підійшов до укріпленого городища *vicina subregula*, заволодів ним з допомогою приступу і спопелив його.⁵

Дослідники губляться в здогадках, про яке князівство йдеться. На думку деяких з них, це могло бути князівство лучан, яке виступало серйозним і небезпечним суперником Пршемисловичів.⁶ Після цієї показової перемоги Болеслав швидко знищив інші дрібні князівства Чеської долини та став здійснювати набіги вздовж великого торгового шляху, в район середньої й верхньої течії річки Одер і аж до Кракова.⁷ Очевидно, у боротьбі з іншими князівствами Болеслав I чітко усвідомив вигоду географічної замкнутості Чеської долини, тобто ті природні реалії, які майже через два століття так яскраво описав у першій книзі своєї хроніки Козьма Празький: „У Європі розташована Німеччина, а в її межах, у напрямку на північ, широко розкинулася країна, опоясана з усіх сторін горами, які дивним чином простягаються навколо всієї країни; на перший погляд здається, що вся ця країна оточена й захищена ніби однією горою“.⁸

Виступ проти “сусіднього підкороль” поклав початок тривалій війні Болеслава з німецьким правителем Оттоном I (936 – 973). У 950 р. Болеслав I

4 Про життя й діяльність Болеслава I див. дет.: LUTOVSKÝ, Michal. *Bratrovrah a tvůrce státu: život a doba knížete Boleslava I.* / [text a foto], 2., dopl. vyd, Praha: Set out, 2006, 222 s.

5 *Die Sachsengeschichte des Widukind von Korvei: Anhang die Schrift über die Herkunft der Schwaben (Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae Historicis. Separatim editi.) / in Verbindung mit H. E. Lohmann; Neu Bearbeitet von Paul Hirsch. – Fünfte [5] Auflage, Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1935, p. 68-70; TŘEŠTÍK, Dušan. Počátky Přemyslovců, Praha: Lidové noviny, 1997, s. 435-436.*

6 TŘEŠTÍK, Dušan. Počátky Přemyslovců, s. 436; LUTOVSKÝ, Michal. *Bratrovrah a tvůrce státu: život a doba knížete Boleslava I.*, s. 107.

7 STEINHÜBEL, Ján. Ríša českých Boleslavov. Přemyslovský štát v 10. storočí a jeho vzťahy so susedmi, s. 10.

8 Kosmův letopis český. In *Fontes rerum Bohemicarum. Prameny dějin českých, vydávané z nadání Palackého*. Praha: Nákladem musea Království Českého, 1874, tom II. (díl II), fasc. 1. (svazek 1). *Cosmae chronicon Boemorum cum continuatoribus (Kosmův letopis český s pokračovateli)*. Vydavatel Josef Emler. Překladatel Václav Tomek, s. 4.

був змушений підкоритися Оттонові I.⁹ Та попри це, міжнародний авторитет Чеського князівства за роки правління Болеслава I неймовірно зріс. Він позиціонувався як союзник Оттона I у боротьбі з мадярами. У липні 955 р. майже 12-тисячне мадярське військо, яке очолювали князі Булчу, Лел та Шур, спустило герцогства Баварію й Саксонію. Король Оттон I зібрав збройні сили з усіх куточків своєї держави й виступив проти ворога. Вирішальна битва відбулася 10 серпня 955 р. на полі біля річки Лех (на місцевості, що знаходиться на південний схід від Аугсбурга), де Оттон I розгромив мадярське військо. Князь Болеслав I спорядив на допомогу Оттонові I тисячу добре озброєних вояків, чимало з яких у цій битві загинуло.¹⁰ Чеські вояки, зокрема, знищили підрозділ воєводи Лела, який правив у Нітрянському князівстві, що знаходилося на північному заході сучасної Словаччини і складалося з чотирьох удільних володінь (Нітри, Вагу, Гонту і Боршода). Самого ж Лела чеські вояки захопили полон. За наказом короля Оттона I Лела, разом із Булчу і Шуром, було повішено в Регенсбурзі.¹¹

Сам Болеслав I у той час здобув перемогу над мадярами десь на рубежах своїх володінь чи чесько-моравському прикордонні. Це відкрило празькому володареві шлях у Моравію, яка до цього часу перебувала у сфері впливу мадяр, а відтак – і далі на схід.¹² Смерть Лела і розгром його війська послабили мадярську могутність у Нітрянському князівстві. Сучасний дослідник Ян Штейнґубель вважає, що такою ситуацією скористався Болеслав I, який підпорядкував своїй владі два (Нітру і Ваг) з чотирьох Нітрянських удільних князівств.¹³

У 965, чи в 966, році у Празі побував юдейський купець Ібрагім ібн Якуб, який входив до складу посольства, яке відрядив до Оттона I правитель Кордовського халіфату аль-Гакам II (961 – 976). У своїх спогадах, написаних під впливом подорожі німецькими й слов'янськими землями, він подає цікаві свідчення про соціальне й господарське життя регіону у другій половині X ст. Мандрівник наводить імена чотирьох слов'янських „королів“. Серед них Ібрагім ібн Якуб називає „*короля Болеслава, володаря Праги, Богемії та Кракова*“. Далі юдейський купець пише: „*Що стосується країни Болеслава, то її протяжність від міста Frágha до міста Krákúá (потребує) тритижневої*

9 Die *Sachsengeschichte des Widukind von Korvei*, p. 108-109.

10 Ibidem, p. 123-125.

11 STEINHÜBEL, Ján. *Nitrianske kniežatstvo. Počiatky stredovekého Slovenska: rozprávanie o dejinách nášho územia a okolitých krajín od sťahovania národov do začiatku 12. storočia*. Bratislava: Veda, 2004, s. 197-198, 210-218; STEINHÜBEL, Ján. *Ríša českých Boleslavov. Přemyslovský stát v 10. storočí a jeho vzťahy so susedmi*, s. 11.

12 NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny. Díl I. část 1, Od nejstarších dob do smrti knížete Oldřicha*. Praha: Ján Laichter, 1912, s. 562-563; LUTOVSKÝ, Michal. *Bratrovrah a tvůrce státu: život a doba knížete Boleslava I.*, s. 135.

13 STEINHÜBEL, Ján. *Nitrianske kniežatstvo. Počiatky stredovekého Slovenska: rozprávanie o dejinách nášho územia a okolitých krajín od sťahovania národov do začiatku 12. storočia*, s. 198, 213; STEINHÜBEL, Ján. *Ríša českých Boleslavov. Přemyslovský štát v 10. storočí a jeho vzťahy so susedmi*, s. 11.

подорожі. *Межують з нею землі турків (мадяр)*“.¹⁴ Отже, Ібрагім ібн Якуб знає про те, що до імперії Болеслава I належать два головні замки – Прага („*Frágha*“) і Краків („*Krákuá*“).

У 967 чи в 968 р. Болеслав I звернувся до папи Іоанна XIII з вимогою заснування Празького єпископства та відновлення діяльності Моравської дієцезії. На той час церква в Чеському князівстві, у Моравії та Малополющі (Краківщині) підпорядковувалася єпископству в Регенсбурзі. З 941 по 972 роки регенсбурзьким єпископом був Михайло, який не бажав поступатися територіями своєї дієцезії задля створення нових церковних округів. Князь Болеслав I так і не дочекався позитивного вирішення цього питання. Він помер, очевидно, 15 липня 972 р. і князем став його син Болеслав II Побожний (972 – 999).¹⁵ За правління Болеслава II Побожного й було реалізовано те, про що клопотав його батько в церковній сфері.

Вирішення питання про заснування Празького єпископства прискорилося після смерті регенсбурзького єпископа Михайла, що настала 23 вересня 972 р. Наступник Михайла на регенсбурзькій кафедрі Вольфганг (972 – 994) пішов на зменшення розмірів дієцезії задля створення нових єпископств, які б підпорядковувалися Майнцькому архієпископству. У березні 973 р., на Великдень, в Кведлінбурзі відбулося імперське зібрання, на якому був присутній і Болеслав II. На ньому між Оттоном I, який повернувся з Італії (де провів 6 років), та Болеславом II і було, очевидно, домовлено про заснування Празького й відновлення діяльності Моравського єпископств. Як виявилось згодом, у Кведлінбурзі чеський правитель особисто зустрівся з імператором уперше і востаннє, адже 7 травня 973 р. Оттон I відійшов за межу життя. Владу в імперії перебрав його син Оттон II (973 – 983).¹⁶

Того ж таки 973 р. було обрано і першого празького єпископа. Ним став монах Детмар, який походив із Саксонії, але проживав деякий час у Чеському князівстві й досконало знав слов'янську мову. Щоправда, через неврівноваженість політичних відносин між чехами й імперією у перші роки правління Болеслава II й Оттона II, Детмара було висвячено в єпископський сан аж на початку 976 р. Разом з Детмаром єпископські свячення отримав і моравський єпископ, ім'я якого залишається для вчених невідомим. Місцем його осідку став Оломоуц.

У 973 р. було засновано й Краківське єпископство, до чого теж доклали зусиль Пршемисловичі. Про це свідчить, зокрема, те, що єпископський кафе-

14 Zpráva Ibráhíma ibn Jakuba o Čechách (965 – 966). In *Minulost našeho státu v dokumentech*. K vyd. připravil [kol.; předmluva] Josef Polišenský. Praha: Svoboda, 1971, s. 26.

15 LUTOVSKÝ, Michal. Bratrovrah a tvůrce státu: život a doba knížete Boleslava I., s. 180-185; STEINHÜBEL, Ján. Ríša českých Boleslavov. Přemyslovský štát v 10. storočí a jeho vzťahy so susedmi, s. 12.

16 KELLER, Hagen. *Otoni: Jindřich I. Ptáčník, Ota I., II., III., Jindřich II.* [z německého originálu ... přeložil Vlastimil Drbal]. Praha: Vyšehrad, 2004, s. 42; LUTOVSKÝ, Michal. Bratrovrah a tvůrce státu: život a doba knížete Boleslava I., s. 182-183; STEINHÜBEL, Ján. Ríša českých Boleslavov. Přemyslovský štát v 10. storočí a jeho vzťahy so susedmi, s. 12.

дральний храм у Кракові було зведено на честь св.Вацлава. Першим краківським єпископом став Прохор, а після нього – Прокулф. Очевидно, висвячення Прохора в єпископський сан було здійснено разом із Детмаром і якимось невідомим моравським єпископом, тобто на початку 976 р.

Свою пастирську діяльність Детмар виконував до самої смерті, що настала у 982 р. З волі Болеслава II новим празьким єпископом 19 лютого 982 р. з було обрано Войтеха (св.Войтех, *Adalbertus*), який походив з роду Славниковичів. Нині вчені сходяться в думці, що цей східночеський рід був бічною гілкою празьких Пршемисловичів. Батьком Войтеха був князь Славник, резиденцією якого став замок (град) Лібиці. До роду чеських князів, очевидно, належала й Славникова дружина та Войтехова мати – Стржезіслава. Після смерті 981 р. Славника влада перешла до його найстаршого сина Собеслава (981 – 995).¹⁷

Отже, Славникового сина Войтеха було обрано празьким єпископом. Неудовзі, а точніше 3 червня 983 р., Войтех отримав від Оттона II посох і перстень, тобто пройшов обряд інвеститури. Ще через кілька днів Майнцький архієпископ Віллігіс висвятив його в єпископський сан. Єпископ Войтех прагнув стати очільником великої церковної провінції. Задля реалізації свого плану він зробив усе для того, аби моравська і краківська єпископські кафедри після смерті їхніх перших владик стали вакантними і перейшли під його управління. Очевидно, на третій рік пастирської діяльності Войтеха, у 985 чи в 986 р., помер моравський єпископ. Після цього Войтех об'єднав його дієцезію із Празькою. Після смерті краківського єпископа Прохора (мабуть у 986 р.) Войтех поширив свою чинність і на землі, які підпорядковувалися цьому душпастиреві. Тож єпископські повноваження Войтеха охоплювали всю територію універсальної монархії Болеслава II Побожного. Церковна провінція, яку намагався створити Войтех, повинна була складатися з чотирьох дієцезій: з архієпископства і трьох підпорядкованих йому єпископств.¹⁸

Про розміри володінь Чеської монархії Болеслава II Побожного свідчить грамота 1086 р., скріплена підписом німецького імператора Генріха IV, яку наводить у другій книзі своєї хроніки Козьма Празький. У цьому документі йдеться про відновлення давніх кордонів Празького єпископства, коли його очільником був св.Войтех (982 – 997), який виношував намір створення Празького архієпископства. Тож грамота 1086 р. була проектом організації такої церковної провінції.

Слід відзначити, що згадана грамота збереглася також у німецькій традиції (до XIV ст. Празьке єпископство входило до складу Майнцького архієпископства), і через це, наголошує російський учений А.В.Назаренко, не може бути

17 Kosmův letopis český, s. 37-41; LUTOVSKÝ, Michal. Bratrovrah a tvůrce státu: život a doba knížete Boleslava I., s. 182-183; LUTOVSKÝ, Michal, PETRÁŇ, Zdeněk. *Slavňikovci: mýtus českého dějepisectví*. Praha: Libri, 2004, s. 45-53; STEINHÜBEL, Ján. *Ríša českých Boleslavov. Přemyslovský štát v 10. storočí a jeho vzťahy so susedmi*, s. 12.

18 STEINHÜBEL, Ján. *Ríša českých Boleslavov. Přemyslovský štát v 10. storočí a jeho vzťahy so susedmi*, s. 12.

фальсифікатом Козьми Празького, як іноді її було прийнято трактувати. Дипломатичний аналіз засвідчив, що грамоту і справді було підготовлено в імператорській канцелярії Генріха IV. Однак, ймовірно, через скандальну архаїчність кордонів єпископства, які належало відновити, її так і не було видано.¹⁹

На думку дослідника В. Д. Корольюка, Болеслав II міг не лише прагнути до зміцнення свого впливу на важливому торговому шляху Київ – Краків – Прага, але й готовий був підтримати папську курію в її експансії земель Київської держави. Чеський князь міг сподіватися й на отримання неабиякої політичного зиску зі створення Празького архієпископства: церковна самостійність означала державну незалежність і відкривала шлях до королівської корони. Кращого очільника для архієпископської кафедри, ніж Войтех, годі було й шукати, адже він був близьким до імператорського двору, мав підтримку з боку Апостольської Столиці, перебував у дружніх стосунках із майнцським архієпископом.²⁰ Немає сумніву, що території, які належали до великої Войтехової дієцезії, входили й до складу імперії Болеслава II Побожного. Тож наведемо в українському перекладі ту частину грамоти 1086 р., в якій докладно окреслено території їх універсальної монархії.

*„Кордони ж його (Празького єпископства) на заході такі: Тугошть (пізніша назва – Домажлиці – І. Л.), який простягається до середньої течії р. Кауби, Зельза (древній замок Седлець на р.Огрже, поблизу сучасного міста Карлові Вари – І. Л.), Седличани і Лучани і Дечани, Лютомеричі, Лемузи, аж до середини лісу, що охоплює кордони Чехії. Потім на півночі кордони такі: Пиовани, Харвати та інші Хрвати, Слензяни, Тшебовяни, Бобряни, Дедошани аж до середини лісу, яким проходять кордони Мільчан. Звідси на схід кордонами є такі річки: саме Буг та Стир з містом Краковом і провінцією, що зветься Ваг, з усіма землями, що належать до названого міста, яким є Краків. Потім (межі Празького єпископства – І. Л.) тягнуться далеко вздовж кордонів угорців аж до гір, які зветься Татри. Далі, у тій стороні, що повернута на південь, єпископство це охоплює регіон Моравії аж до річки, яка називається Ваг, і поширюється до середини лісу, що зветься Моуре (гористий регіон Майльберк на водорозділі річок Диї й Дунаю, на південний схід від м.Знойма – І. Л.), й до тих же гір, які окреслюють кордони Баварії“.*²¹

Отже, східні рубежі Празького єпископства охоплювали Краківську землю. Це була територія, що простягалася від Кракова до словацьких Татр на півдні й до річок Буг та Стир на сході. Дослідник А. В. Назаренко наголошує, що йдеться про гірля х річок, що знаходяться поруч, адже далі ці водні арте-

19 *Древняя Русь в свете зарубежных источников. Хрестоматия.* Под ред. Т. Н. Джаксон, И. Г. Коновалова, А. Г. Подосинов, том IV. *Западноевропейские источники.* Сост., пер. и коммент. А. В. Назаренко, М. Русский Фонд Содействия Образованию и Науке, 2010, с. 187.

20 КОРОЛЮК, В. Д. *Грамота 1086 г. в хронике Козьмы Пражского.* In *Институт славяноведения. Краткие сообщения*, М., 1960, № 29, с. 21.

21 *Kosmův letopis český*, s. 116.

рії протікають паралельно на великій відстані одна від одної. До зламу 90-х років Х ст. Краківська земля входила до складу Давньочеської держави. Важливу роль у міжнародній торгівлі, що велася, починаючи із Середнього Подунав'я через Прагу і Краків на Київ, відігравали Червенські міста, розташовані на лівобережжі у верхів'ї річки Західний Буг. Ці міста, очевидно, вже в 979 р. захопив великий київський князь Володимир (у „Повісті минулих літ“ цей похід датується 981 роком). Тож, на думку А.В.Назаренка, у грамоті 1086 р. вказано кордон Чеського князівства із Руссю більш раннього періоду – бл. 973 року, коли було засновано Празьке єпископство.²²

Крім того, у грамоті 1086 р. згадується „провінція, що зветься Ваг“. Ця провінція, на думку історика Яна Штейнгубеля (як уже зазначалося), і була одним із тих двох князівств, якими заволодів Болеслав I. Саме ж князівство Ваг, вважає вчений, включало землі північного Поважжя, тобто регіони Ліптов, Ораву, Туриць, а також північну частину Тренчанського краю. Князь Болеслав I приєднав князівство Ваг до Краківщини. З цим регіоном (Малою Польщею) князівство з'єднував шлях, що проходив із Кракова через Ораву і Туриць до Нітри. У грамоті 1086 р. наголошується, що Празьке єпископство простягається „аж до річки, яка називається Ваг“. Однак річка Ваг, цілком слушно зауважує Я.Штейнгубель, аж ніяк не була східним рубежем діоцезії. Ця водна артерія була річковою домінантною сусідньої Нітрянщини. Моравани і чехи ототожнювали Нітрянщину, точніше Нітрянське удільне князівство, саме з річкою Ваг.²³

Кордони Нітрянського удільного князівства (яким, очевидно, заволодів разом із князівством Ваг, чеський правитель Болеслав I), окреслює угорський невідомий автор Анонімус у творі *Gesta hungarorum* (бл. 1200 р.). Він, зокрема, пише: „...країну, яка простягається між Вагом і Гроном, від Дунаю аж до річки Морава зайняв чеський князь і створив на тих землях об'єднане князівство. Тепер із волі чеського князя нітрянським восводою був Зубур“.²⁴ З цього повідомлення можемо зробити висновок про те, що кордони удільного князівства з центром у Нітрі проходили уздовж річок Ваг, Грон, Дунай і Морава.

Отже, універсальна монархія Болеслава I та його сина Болеслава II охоплювала території майже всієї Чехії, Моравії, Силезії, Західної Словаччини (удільні князівства Ваг і Нітра), Малої Польщі з Краковом включно із так зв. Червенськими містами (Перемишль, Волинь, Червен, Белз), тобто аж до кордонів із державою Київська Русь.

22 *Древняя Русь в свете зарубежных источников. Хрестоматия*. Под ред. Т. Н. Джаксон, И. Г. Коновалова, А. Г. Подосинов, том IV. Западноевропейские источники. сост., пер. и коммент. А. В. Назаренко, с. 187.

23 STEINHÜBEL, Ján. *Nitrianske kniežatstvo: počiatky stredovekého Slovenska. Rozprávanie o dejinách nášho územia a okolitých krajín od sťahovania národov do začiatku 12. storočia*. Bratislava: Veda, 2004, s. 213; STEINHÜBEL, Ján. *Ríša českých Boleslavov. Přemyslovský štát v 10. storočí a jeho vzťahy so susedmi*, s. 11.

24 *Gesta Hungarorum: Літопис/Переклад з латинської та угорської мов К. Найпавера*. Ужгород: Карпати, 2005, с. 42.

Щоправда, уже наприкінці 80-х років X ст. Болеслав II Побожний став утрачати контроль над землями, які підкорив його батько. На початку грудня 983 р. помер імператор Оттон II. Після його смерті залишилася молода вдова Теофано і трирічний син Оттон III (983 – 1002), якого на Різдво 983 р. в Аахені було короновано на короля. Регенткою при ньому стала його мати імператриця Теофано. Однак двоюрідний дядько Оттона III, колишній баварський герцог Генріх II Сварливий (955 – 976), став домагатися опіки над малолітнім королем. Архієпископ Кельнський Варін, у якого в цей час знаходився Оттон III, передав хлопчика Генріхові II Сварливому, і той висунув претензії на королівську владу.

Великдень 984 р. Генріх II Сварливий святкував у Кведлінбурзі. Сюди прибула частина імперських вельмож, які присягнули на вірність Генріхові II і визнали його королем. Разом з ними тут було і троє слов'янських князів: польський – М'єшко I, чеський – Болеслав II і очільник ободритів Мстивой, які теж склали клятву вірності новому німецькому володареві як своєму сюзерену. Крім того, М'єшко I досяг згоди з мейсенським маркграфом Рігдагом про одруження свого сина Болеслава Хороброго з його донькою. Польського князя та мейсенського маркграфа зблизив, передусім, спільний страх перед лютичами. Однак пихатий Генріх II Сварливий досить швидко став втрачати підтримку в імперії і навіть не зумів відновити свою владу в Баварії, де колись був герцогом. Тому 29 червня 984 р. він був змушений повернути Оттона III його матері Теофано. Ймовірно, саме тоді князь М'єшко I з маркграфом Рігдагом перейшли на бік Оттона III.

Влітку 984 р. Генріх II Сварливий прибув до Праги, де його з пошаною привітав Болеслав II. Двоє володарів домовилися, що знищать польсько-мейсенський союз, спрямований проти Генріха II Сварливого. Коли Генріх II Сварливий покинув чеські землі, то військо Болеслава II супроводжувало його через усю територію Мейсенської марки. Біля поселення Алт-Мюгелн Генріх II Сварливий очолив саксонське військо і вирушив у похід на Тюрингію. Чеські ж вояки скористалися відсутністю маркграфа Рігдага і на зворотньому шляху захопили Мейсен. Але Болеслав утримував цю територію лише рік. Уже восени 985 р. він повернув Мейсен маркграфові Рігдагові.

Тим часом князь М'єшко, якому не давали спокою розлогі володіння Болеслава II, став готуватися до війни з чехами. Він був упевнений у тому, що в цьому протистоянні імператриця Теофано стане на його бік. Чесько-польський союз розпався – і колишні спільники стали ворогами. Після смерті маркграфа Рігдага син польського князя Болеслав Хоробрий розлучився з його донькою і 986 р. одружився вдруге. На цей раз він узяв за дружину доньку угорського князя Гейзи. У такий спосіб М'єшко I знайшов союзника проти чехів і в Угорщині. Монархія Болеслава II, яка мала з Угорщиною довгий кордон, опинилася у ворожому оточенні.

У 987 р. М'єшко I розв'язав війну проти чехів, яка тривала аж до 990 р. Бойові дії розпочалися з нападу поляків на Краків. Як повідомляє хроніст Козьма Празький, „польський князь Мешко [...] невдовзі хитрістю захопив місто

Універсальна монархія Болеслава I згідно з реконструкцією чеського дослідника Душана Тржештїка. Див.: TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců*, s. 439.

Краків, і всіх чехів, яких застав там, знищив мечем“.²⁵ Заволодівши Краковом, М’ешко I узяв під свій контроль і Малопольщу.

Чеська військова залога, яка чинила опір, знаходилася не лише в Кракові, але і в Нітрі. Хроніст Анонім досить детально описує угорську збройну виправу, спрямовану „до чеських кордонів, до граду Нітра“. На перший опір угорське військо наштовхнулося, очевидно, біля р. Грон, де було змушене здобувати Варад (Тековський градок). Відіслані у розвідку за річку Нітру угорські воїни переконалися, що „тамтешні слов’яни і чехи при підтримці чеського князя вчинять ... опір“.²⁶ Відтак угорське військо спробувало форсувати річку Нітру. Однак воевода Нітрянського замку (граду) „Зубур запеклою боротьбою звів наміри мадярів нанівець. Боротьба тривала три дні. Стрілами було вбито багатьох слов’ян і чехів, але завдяки повені перебратися мадярам на той бік не вдалося. Нарешті на четвертий день чехи і нітрянські слов’яни не витримали граду стріл. Коли переконалися у хоробрості мадярів, покинули з жахом поле бою і, рятуючи життя, гуртом заховалися в замку Нітра“.²⁷ Угорці здобули Нітрянський град у кривавій битві. Потім вони захопили гради Шинтава, Глоговець, Тренчин, Бецків і Бан й дійшли до річки Морава, де встановили угорський кордон.

25 *Kosmův letopis český*, s. 49.

26 *Gesta Hungarorum: Limonic*, c. 42.

27 *Gesta Hungarorum: Limonic*, c. 43.

Отже, наприкінці X ст. поляки й угорці обмежили територіальні надбання, досягнуті за правління Болеслава I Жорстокого. Відтак упродовж XI – першої третини XIII ст. Пршемисловичі не проявляли серйозної активності щодо розширення своїх володінь за рахунок земель сусідніх держав. І тільки в середині XIII ст. таку політику реанімував чеський король Пршемисл Отакар II (1253 – 1278).

Шлях до створення універсальної монархії Пршемисл Отакар II розпочав ще за життя свого батька – короля Вацлава I (1230 – 1253). Коли у 1253 р. Пршемисл Отакар II після смерті Вацлава I зійшов на празький трон, то ситуація у Священній Римській імперії була неспокійною. Серйозну небезпеку для її правителя Конрада IV (1250 – 1254), сина і спадкоємця імператора Фрідріха II Штауфена (1212 – 1250), становив антикороль Вільгельм Голландський (1247 – 1256). Його було обрано ще в 1247 р. частиною знаті, опозиційно налаштованою до Штауфенів. Після того, як 21 травня 1254 р. у військовому таборі біля поселення Лавелло (південь Італії) Конрад IV помер, в історії імперії настав період міжкоролів'я (*interregnum*, 1254 – 1273). Після смерті 1256 р. Вільгельма Голландського відбулися нові вибори. В результаті, у 1257 р. на німецькому троні знову опинилося двоє володарів – Річард X Корнуельський (1257 – 1272), рідний брат англійського правителя Генріха III, і Альфонс X Кастильський (1257 – 1274), онук короля Філіппа Швабського (1198 – 1208), дядька Фрідріха II Штауфена.²⁸

Ситуацією скористався Пршемисл Отакар II, який активізував зусилля, спрямовані на приєднання нових земель задля утвердження свого впливу в Прибалтиці та щоб уможливити прямий вихід до Адріатичного моря. Ще 1251 року, після того, як у Австрійському герцогстві вимерла чоловіча частина династії Бабенбергів, Пршемислові Отакарові II вдалося здобути це осиротіле територіальне князівство. Своє панування в Австрійському герцогстві він легітимізував завдяки шлюбу (укладеному заднім числом) з останньою представницею династії Бабенбергів – Маргаритою. В ході протиборства з угорським королем Белою IV (1235 – 1270) чеський правитель підкорив також герцогство Штирію (1261). Згодом до „*regnum Ottocarianum*“ було приєднано Егерський край (1266), тобто регіон у чесько-німецькому прикордонні з центром у м.Егер (нині – місто Хеб у Чеській Республіці – *І. Л.*), герцогства Каринтію і Крайну, а також Віндіцьку марку з Порденоне в Північній Італії (1269). В результаті, володіння Пршемисла Отакара II простягалися від Крушних гір до Адріатичного моря.²⁹

28 БРОКГАУЗ. *Історія Німеччини у світлинах / пер. з нім.*, К.: Юніверс, 2010, с. 60-61; ВИС, Эрнст В. *Фридрих II Гогенштауфен*. [пер. с нем. Е. Б. Каргиной], М.: АСТ Транзиткнига, 2005, с. 339-340, 372; ЛАМПРЕХТ, Карл. *Історія германського народу*. [пер. с нїмецького П. Николаева], М.: Типо-літографія В. Рихтеръ, 1895, томъ второй, части III и IV, с. 208-212.

29 ЛІХТЕЙ, Ігор. Універсалістські тенденції в зовнішній політиці чеського короля Пршемисла Отакара II (1253 – 1278). In *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. Ужгород, 2000, вип. 5: До 55-річчя заснування Ужгородського

На печатці чеського монарха було викарбувано назви дев'яти підвладних йому земель. У цьому контексті характерним є титул, який мав цей володар з 1270 року: „...*Отакар, з Божої милості король чеський, маркграф Моравії, герцог Австрії, Штирії, Каринтії і Крайни, володар Марки (Віндицької), Егера і Порденоне*...“.³⁰ Крім того, Пршемисл Отакар II здійснив два походи на Пруссію (у 1254 – 1255 і в 1267 – 1268 роках) з метою утвердити свій вплив у Прибалтиці. Пруський хрестовий похід 1254 – 1255 років, зокрема, завершився заснуванням фортеці Краловець (пізніше – місто Кенігсберг, а потім – Калінінград, що нині знаходиться у Росії – *І. Л.*). Походи Пршемисла Отакара II на Пруссію стали справою престижу Чеської держави й піднесли авторитет її монарха.³¹

Чеський король також досяг значних успіхів у наведенні ладу всередині країни. Він запровадив нову структуру місцевого управління та судочинства, підтримував розвиток гірничої справи, торгівлі й ремесел, сприяв колонізації прикордонних регіонів, підтримував мистецтво і под. Завдяки видобутку срібла в Кутній Горі чеський монарх вважався неймовірно багатим. Тож придворні пііти називали Пршемисла Отакара II „*королем золотим і залізним*“, і не оминали нагоди наголошувати, що він – найдоблесніший з-поміж рицарів.

У 1273 р. Пршемисл Отакар II, який входив до складу колегії курфюрстів, мав досить непогані стартові можливості для того, аби позмагатися за німецький трон. Щоправда, він навіть не взяв участі у виборах, бо вважав, що для нього вони не на часі, і робив усе для того, аби у Священній Римській імперії й надалі зберігалася невизначеність із особою правителя. Інтуїтивно покладаючись на те, що курфюрсти не дійдуть згоди і в імперії при владі й нада-

державного університету та історичного факультету, с. 67-72; NOVOTNÝ, Václav. české dějiny. Díl I. část 4. Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara (1253 – 1271). Praha: Nákladem Jana Laichtera, 1937, s. 3-252; VANÍČEK, Vratislav. „Otakarovská“ středověchodní Evropa a říšské interregnum (1245/50 – 1273). In Libor Ján, Jiří Kacetl a kolektiv. Pocta králi: k 730. výročí smrti českého krále, rakouského vévody a moravského markraběte Přemysla Otakara II. Brno – Znojmo: Matice moravská pro projekt Pocta králi železnému a zlatému 2008: Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2010, s. 15-45; ŽEMLIČKA, Josef. Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků. Praha: Lidové noviny, 2011, s. 97-165.

30 Petra Žitavského kronika Zbraslavská, In *Fontes rerum Bohemicarum. Prameny dějin českých, vydávané z nadání Palackého péči „Spolku historického v Praze“, pořádaním Josefa Emlera*, Praha: Nákladem nadání Františka Palackého, 1884, díl IV. Kronika Zbraslavská. Výpisy z rozličných kronik s několika zápisy Zbraslavskými. Kronika Františka Pražského. Kronika Beneše Krabice z Weitmile. K vydání upravil Josef Emler, p. 11: „...*Ottakarus, dei gracia rex Bohemie, marchio Moraue, dux Austrie, Styrie, Karinthie et Karniole, dominus Marchie, Egre, Portus Naonis*...“; *Zbraslavská kronika. Chronicon aulae regiae. Překlad František Heřmanský, verše přeložil Rudolf Mertlík, historická revise Zdeněk Fiala, spolupráce Marie Bláhová, 2. opravené vydání, Praha: Svoboda, 1976, s. 34; История Чехословакии. М., 1956, т. I, с. 105.*

31 ЛІХТЕЙ, Ігор. Універсалістські тенденції в зовнішній політиці чеського короля Пршемисла Отакара II (1253 – 1278), с. 69-71; ŽEMLIČKA, Josef. *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*, s. 98-101, 131-132.

лі залишитися Альфонс X Кастильський, чеський король більше переймався черговою війною з угорцями, ніж виборчим процесом. Однак результат виборів не виправдав сподівань Пршемисла Отакара II, тож вони стали для нього втраченим шансом і, як виявилось згодом, мали фатальні наслідки для Чеського королівства.

Єдиний із тодішніх курфюрстів Пршемисл Отакар відкрито виступив проти обрання Рудольфа Габсбурга, якого відтепер повністю підтримувала навіть папська столиця. Спритними дипломатичними діями Рудольф I Габсбург став утверджувати в суспільній думці імперії та частини Європи загарбницький імідж чеського правителя, котрий спаплюжив усталені порядки, а себе прагнув показати ревнителем-оборонцем поганих правових норм³². На імперському зібранні в Нюрнберзі (листопад 1274 р.) Рудольф I Габсбург домігся прийняття рішення, згідно з яким під контроль німецького правителя належало повернути всі державні землі, що знаходилися у володінні імператора Фрідріха II Штауфена до його церковного відлучення, тобто до 1245 р., а відтак стали вакантними й були самовільно захоплені різними суб'єктами. Ця постанова спрямовувалася, насамперед, проти Пршемисла Отакара II, котрий у роки міжкоролів'я здобув Австрію, Штирію, Крайну й Каринтію. Чеському монарху наказали з'явитися в суд, але він відмовився. Не прибув Пршемисл Отакар і на Аугсбурзьке імперське зібрання (травень 1275 року), після чого його було проголошено заколотником.³³

У військово-політичному протистоянні між Пршемислом Отакаром II і Рудольфом I Габсбургом багато залежало від позиції Угорщини, з правителями якої чеський король досить часто воював, у т. ч. й за Австрійське та Штирійське герцогства. Укладення миру з Угорським королівством було для Пршемисла Отакара II першочерговим завданням, передусім задля того, аби не допустити зближення керівництва цієї країни з Рудольфом I Габсбургом. На той час в Угорщині тривала відчайдушна боротьба між багатьма угрупованнями магнатів, які, користуючись малолітством короля Ласла IV Куна (1272 – 1290), прагнули захопити всю повноту влади в країні. Наймогутнішими лідерами олігархічних кланів були Генріх Кесегі, Йоахим Пектарі з роду Гуткелед, Петер та Матуш Чаки.

У жовтні 1274 р. свій вплив на Ласла IV Куна посилило прочеське угруповання, яке очолював Петер Чак. На початку червня 1275 р. воно домоглося примирення Ласла IV Куна з Пршемислом Отакаром II. Однак уже в липні 1275 р. при дворі Ласла IV Куна послалися позиції хорватсько-словенського бана Йоахима Пектарі, який був головним представником античеського угруповання угорської знаті. Саме він невдовзі зумів створити сприятливі умови

32 MARSINA, Richard. Přemysl Otakar II. a Uhorsko, In *Folia Historica Bohemica 1*. Red. Josef Žemlička, Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1979, s. 50-51.

33 MARSINA, Richard. Přemysl Otakar II. a Uhorsko, s. 51; VANÍČEK, Vratislav. *Velké dějiny zemi Koruny české, svazek III., 1250 – 1310*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2002, s. 156; ŽEMLIČKA, Josef. *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*, s. 408.

для зближення Угорщини з німецьким правителем. Придворне оточення Рудольфа I Габсбурга активно поширювало думку про необхідність укладення союзу “німців з угорцями”, який знищить чеську могутність.

І хоча послаблена внутрішніми чварами Угорщина не була сильним військовим та політичним суперником, Пршемисл Отакар II у 1275 р. посередництвом сицилійського й неаполітанського короля Карла I Анжу робив спроби забезпечити її нейтралітет у своєму протистоянні з Рудольфом I Габсбургом. Однак досягти бажаного результату чеському королю не вдалося й Угорщина опинилася у сфері впливу німецького правителя.³⁴

Перш ніж розпочати війну з Пршемислом Отакаром, Рудольф Габсбург викликав усіх його ленників, аби присягнули йому на вірність, та проголосив їх попередню васальну клятву чеському королеві недійсною й такою, що втратила силу. Уже в липні 1276 р. Рудольф I Габсбург, перебуваючи в Ульмі, закликав у листі угорського короля Ласла IV до спільної боротьби проти Пршемисла Отакара II, бо, мовляв, настав час розплати за вчинену останнім шкоду. Восени цього ж року Рудольф напав на Австрію. Покинутий своїм прибічником, володарем Нижньої Баварії герцогом Генріхом XIII Віттельсбахом, чеський король виявився не в змозі відстояти альпійські володіння. Відчинити браму Рудольфові відмовився тільки Відень. Пршемисл Отакар поспішив на допомогу взятому в облогу місту, але перед вирішальною битвою його зрадила чеська знать. Збагатившись завдяки економічному розвитку своїх доменів, вона, очевидно, наслідувала приклад німецьких вельмож і шукала більшу незалежність від королівської влади. Ватажком заколотників був Завіш із Фалкенштейна.³⁵ Під впливом останнього до бунтівників приєдналася й південночеська дворянська родина Вітковців. На думку Й. Шусти, Вітковці прагнули створити самостійну державу під прямим покровительством імперії, тоді як Б. Ринешова, навпаки, припускає, що їхні претензії мали винятково становий характер.³⁶

Такий перебіг подій, а також імовірність активного залучення на бік Рудольфа Габсбурга Угорщини змусили чеського короля розпочати переговори й у листопаді 1276 р. укласти угоду про мир. Пршемисл Отакар II відмовився

34 PRAŽÁK, Richard. *Česko-maďarské vzťahy*. In KONTLER, László. *Dějiny Maďarska*. [z angličtiny přeložil Miloslav Korbělík. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001, s. 437; LUKAČKA, Ján. Nezaprel kumánsku krv (Ladislav IV.). In *Kniha kráľov. Panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*. Druhé, doplnené vydanie. [vedúci autorského kolektívu a zostavovateľ PhDr. Vladimír Segeš, PhD.], Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, 2003, s. 126; VANÍČEK, Vratislav. *Velké dějiny zemi Koruny české, svazek III., 1250 – 1310*, s. 159; *Dejiny Slovenska I, do roku 1526*. Zost. Richard Marsina; predhovor Samuel Cambel. Bratislava: Veda, 1986, s. 236.

35 ŠUSTA, Jozef. Závěš z Falkenštejna, In *Český časopis historický*, 1895, ročník I, s. 69-75, 246-259, 384-392; ДВОРНИК, Френсіс. *Слов'яни в європейській історії та цивілізації*. Київ: Дух і Літера, 2005, с. 27.

36 ŠUSTA, Jozef. Závěš z Falkenštejna, s. 384-392; RYNEŠOVÁ, Blažena. Proč povstali Vítkovci proti králi Přemyslu Otakarovi II, In *Sborník prací k šedesátým narozeninám J. B. Novaka*. Praha, 1932, s. 45-60; VANÍČEK, Vratislav. Vítkovci a český stát v letech 1169 – 1278. In *Československý časopis historický*, 1981, ročník XXIX, číslo 1, s. 89-110.

від Австрії, Штирії, Каринтії, Крайни та марки Егер, а Чехію й Моравію визнав леномми німецького володаря. Щодо Угорщини, яка також фігурувала у тексті мирного договору, то чеський правитель зобов'язувався звільнити всі зайняті ним території й повернути відвезені до Праги королівські коронаційні регалії.³⁷

Пршемисл Отакар II, звичайно, умовами миру залишився вкрай незадоволений, а тому вже в 1277 р. настало чергове погіршення його відносин із Рудольфом Габсбургом. Нова угода, скріплена в травні 1277 р. у Відні, та внесена до неї у вересні доповнення створювали ще більш суворі обмеження щодо діяльності чеського володаря. Між тим Рудольф I Габсбург зумів остаточно залучити до сфери своїх інтересів угорського короля. Уже 12 липня 1277 р. у Відні Рудольф уклав з уповноваженими Ласла IV союзницький договір, спрямований, насамперед, проти Пршемисла Отакара II. Тут, зокрема, було визначено зобов'язання німецького та угорського монархів щодо спільних дій у боротьбі з чеським правителем, а також домовлено про шлюб брата угорського короля Андраша, на той час славонського й хорватського герцога, з Рудольфовою донькою Клеменцією. Обидві сторони наголосили на необхідності вироблення єдиної лінії в разі ведення переговорів із Пршемислом Отакаром II, важливості взаємної підтримки у справі повернення угорському королю всіх зайнятих ним замків, фортець, міст і сіл.³⁸

Умовити Рудольфа I Габсбурга погодитися на пом'якшення положень угоди, підписаної в травні та доповненої у вересні, Пршемисл Отакар намагався у листі від 31 жовтня 1277 р. Німецький король отримав цього листа на початку листопада в Гайнбурзі, де якраз мав приватну зустріч із Ласлом IV. Саме тут було остаточно затверджено союзний договір між німецьким та угорським правителем. Ласло IV та Рудольф Габсбург зобов'язалися, що взаємні непорозуміння вирішуватимуть спокійно й неупереджено, разом діятимуть проти чеського короля, а мир із ним підпишуть лише після спільних попередніх домовленостей і узгоджень.

Пршемисл Отакар II, можливо, надто довго плекав надію домовитися з Рудольфом I Габсбургом. Коли ж він переконався в марності своїх сподівань, то звернувся до Ласла IV. Однак пропозиція Пршемисла Отакара II укласти тривалий мир із угорським королем (надійшла приблизно в листопаді 1277 р.) занадто спізнилася. В листі до Ласла IV чеський володар обіцяв, що поверне Угорщині всі королівські коронаційні регалії, відшкодує завдані збитки, виправить вчинені кривди та захищатиме разом з усіма своїми союзниками

37 *Constitutiones et acta publica imperatorum et regum. Tomus 3. Inde ab a. MCCLXXXIII. usque ad a. MCCXCVIII. [1273 – 1298]*, nr. 113, p. 103-105; *Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae. Tomi V, fasciculis secundus, Inde ab a. MCCLXVII ad a. MCCLXXVIII*. Condidit Gustavus Friedrich; ediderunt Jindřich Šebánek et Sáša Dušková, num. 822, p. 518-521; MARSINA, Richard. *Přemysl Otakar II. a Uhorsko*, s. 51; VANÍČEK, Vratislav. *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek III., 1250 – 1310*, s. 169-170; ŽEMLIČKA, Josef. *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*, s. 422-423.

38 MARSINA, Richard. *Přemysl Otakar II. a Uhorsko*, s. 52.

угорського короля перед цілим світом. При цьому Пршемисл Отакар II акцентував увагу і на родинних, династичних та, зрештою, й на сусідських зв'язках Чехії з Угорщиною. Втім Ласло IV не тільки сповістив Рудольфа Габсбурга про зміст чеських пропозицій, але навіть надіслав йому листа Пршемисла Отакара, аби німецький король порадив, як краще сформулювати відповідь³⁹.

У березні-квітні 1278 р. в Австрії було розкрито змову проти Рудольфа Габсбурга. Очолили закат прихильні й наближені до Пршемисла Отакара II вельможі, зокрема його зять маршал Генріх Куерінг (одружений з однією з позашлюбних доньок чеського короля) та колишній віденський бургомістр Пальтрам. Вони перебували в дружніх стосунках із Яношем Кесегі (сином покійного Генріха), на той час єдиним бунтівним магнатом у західному прикордонні Угорщини. Такий перебіг подій підштовхнув Рудольфа раз і назавжди покінчити з найбільшим шкідником – чеським королем, як він про це зазначив у листі до свого відданого союзника Ласла IV. До подібного кроку німецького короля примусила і спроба Яноша Кесегі, власника багатьох замків у австро-угорському прикордонні, ймовірно, не без згоди Пршемисла Отакара II, – посадити на угорський трон Андраша (згодом, у 1290 – 1301 роках, – останній король Угорщини з династії Арпадовичів Андраш III), онука Андраша II (1205 – 1235).⁴⁰

Тривале протистояння між німецьким королем Рудольфом I Габсбургом і чеським володарем Пршемислом Отакаром II досягло своєї кульмінації влітку 1278 року. Вирішальне зіткнення між їхніми військами відбулося 26 серпня 1278 р. на Моравському полі під Дюнкрутом (Австрія). У цій жорстокій битві Пршемисл Отакар II трагічно загинув. З його смертю ідею створення універсальної монархії на чолі з чеським правителем на деякий час було поховано.⁴¹

Отже, монархію Болеслава I Жорстокого було створено здебільшого завойовницьким шляхом. В основі її формування переважав торговий інтерес, тобто прагнення мати зиск від контролю над торговим шляхом. Його справу продовжував син Болеслав II Побожний, якому у спадок перейшла універсальна монархія батька. Втім саме під час його правління у Празі було засновано єпископство, яке він прагнув піднести до статусу архієпископства, що

39 MARSINA, Richard. Přemysl Otakar II. a Uhorsko, s. 52-53; VANÍČEK, Vratislav. *Velké dějiny země Koruny české, svazek III., 1250 – 1310*, s. 182-183; ŽEMLIČKA, Josef. Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků, s. 443-444.

40 ŠUSTA, Jozef. *České dějiny. Díl II. Část I. Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví*. Praha: Ján Laichter, 1935, s. 264; MARSINA, Richard. Přemysl Otakar II. a Uhorsko, s. 54; КОВАЛЬОВ, В. Н. Образ чешского короля Пршемысла Оттакара II в немецких нарративных источниках XIII – XIV веков, In *Славяне и их соседи. Средние века – раннее новое время. Вып. 9. Славяне и немцы. 1000-летнее соседство: мирные связи и конфликты*. М.: Наука, 1999, с. 92, 98.

41 VANÍČEK, Vratislav. *Velké dějiny země Koruny české, svazek III., 1250 – 1310*, s. 191-195; ŽEMLIČKA, Josef. *Století posledních Přemyslovců*, [úvod Dušan Třeštík], druhé přepracované vydání, v Melantrichu první, Praha: Melantrich, 1998, s. 202-205; ŽEMLIČKA, Josef. Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků, s. 455-472.

Універсальна монархія Пршемисла Отакара II. Карту підготовлено на основі видання: Žemlička, Josef. Století posledních Přemyslovců, s. 182

привело б до церковної самостійності, державної незалежності і відкривало б шлях до королівської корони. Для Пршемисла Отакара II створення універсальної монархії було, передусім, справою престижу і надавало можливість утвердитися на німецькому троні. На відміну від Болеслава I, Пршемисл Отакар II поєднував військову експансію з династичною (шлюбною) дипломатією. Він також виношував плани піднесення Оломоуцького єпископства до статусу архієпископства. Успіхи Пршемисла Отакара II на міжнародній арені стали можливими не лише завдяки його амбітності, далекоглядності та економічному розквіту Чеського королівства. Сприяла цьому й ситуація, що склалася у Священній Римській імперії, коли там настав

період міжкоролів'я. Але якщо імперія Болеславів мала так би мовити здебільшого слов'янський характер, то універсальна монархія Пршемисла Отакара II за своїм етнічним складом була переважно слов'янсько-німецькою.